

תשובה - תיקון המעוות

ידועים ד' המדרש "שאלו לחכמה חוטא מה עונשו א"ל חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מה עונשו א"ל הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה חוטא מה עונשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה". עוד נמשל במדרש ענין התשובה לחתירה תחת כסא הכבוד כידוע, וזה מרמז גם על חידוש דרך התשובה לצאת מתוך החטא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו.

וצריך ביאור מהו באמת כח התשובה שיכול לפעול מחיקת החטא כאשר לחכמה נבואה ותורה אין עצה בזה. ועוד צ"ב ענין היושר של הקב"ה בזה, והרי לכאורה אם החכמה ותורה אינם מסכימים בזה אי"ז יושר.

וידוע ביאור הרמח"ל במסילת ישרים פ"ד בחידושו של כח התשובה וז"ל "כללא הוא (ב"ק נ') כל האומר הקב"ה ותרן הוא יתותרו מעוהי וכו' והוא מה שאמר משרע"ה (דברים ל"ב) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וגו' כי כיון שהקב"ה רוצה במשפט וכו' צריך שיתן לכל איש כדרכיו וכפרי מעלליו בתכלית הדקדוק בין לטוב בין למוטב לצדיקים ולרשעים, כי כך היא המדה ועל הכל הוא דן ועל כל חטא הוא מעניש ואין להמלט.

וא"ת א"כ מדת הרחמים למה היא עומדת כיון שעכ"פ צריך לדקדק בדין על כל דבר, התשובה ודאי מדת הרחמים היא קיומו של עולם שלא הי' עומד זולתו כלל וכלל ואעפ"כ אין מדת הדין לוקה, וזה כי לפי שורת הדין ממש היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו וכו' ושלא יהי' תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת איך יתקן האדם את אשר עיוות והחטא כבר נעשה, הרי שרצח האדם את חברו הרי שנאף איך יוכל לתקן הדבר הזה, היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות.

אמנם מדת הרחמים היא הנותנת וכו' ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה, דהיינו שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי והי' חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעי' ו') וסר עונך וחסאתך תכפר, שהעון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהי' למפרע".

מבואר מדבריו שחידוש התשובה הוא משום שחטא הוא חורבן במציאות, ובעצם לא שייך תיקון למעוות שנעשה במציאות (וכלשון הקרא מעוות לא יוכל לתקן, עיי' מתני' פ"ק דחגיגה), ולכן לא הי' לחכמה נבואה ותורה עצה לחוטא כלל. ורק הקב"ה בכבודו ובעצמו ברוב רחמיו וחסדיו, חידש לחוטא כח תשובה לתקן את אשר עיוות. והקב"ה עושה כן על אף ישרותו של הקב"ה מבלי לוותר על המשפט, והדרך שעושה כן הוא ע"י עקירת רצון החוטא בחרטה גמורה מעיקרא דנחשב כעקירת המעשה ממש כאילו לא היה.

ולכאורה עדיין צ"ב לביאורו, דעדיין אינו מובן איך סר מהמציאות מעוות החטא וחורבנו, כלשונו שם "הרי שרצח האדם את חברו הרי שנאף איך יוכל לתקן הדבר הזה, היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות".

תשובה - תיקון המעוות

והנראה בזה ע"י ביאור במקצת במשל חז"ל הנ"ל שמשלו תשובה לחתירה תחת כסא הכבוד, וצ"ב וכי מה נוגע לכאן כסא הכבוד. וכבר כ' חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, וצ"ב קשר התשובה לכסא הכבוד.

והנראה בזה עפ"י ביאור הנפש החיים בכל ספרו בענין השתלשלות העולמות מעולם אצילות שמתחת לכסא הכבוד ועד עוה"ז, ומבאר שכל עולם יש בו כל כוחות הבריאה כולה, וכל עולם הוא נשמה לעולם שמתחתיו שע"י משתלשל האור וחיות שבא מהקב"ה בעצמו שמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ומעל כסא הכבוד יש צורת אדם שזה שורש העליון של כללות נשמת ישראל, ואדם זה הוא נשמה לכסא עצמו. וכ"ז למה, כדי שכל מעשה בראשית כולו יהי תלוי במעשי האדם, ולזה נקרא האדם 'צלם אלוקים' שהוא דמות של הקב"ה עצמו שהוא המח"י את כולם, וכמו"כ כ"א מישראל מחזק את ההשפעה מלמעלה וח"ו ממעטו ע"י מעשי הטובים או היפוכו ח"ו. ע"י בכ"ז בפרקים הראשונים.

ומבאר שם עוד בהמשך שגם הרס החטא והחורבן שבא ממנו הוא בעצם מיעוט החיות והשפעה מעולם העליון. וא"כ עכצ"ל שתיקון חורבן והרס החטא הוא להביא שפע אור וחיות לכסא הכבוד וממנו למטה בכל העולמות כולם. וא"כ מבואר היטב ענין חתירת התשובה תחת כסא הכבוד.

ועדיין צ"ב איך התשובה מגעת לשם, ומהו כוחו של התשובה בזה בעקירת הרצון של החוטא.

והנה עוד מבאר בהג' הגרי"צ שם דמה שנאמר לאדה"ר 'ביום אכלכם ממנו מות תמות' אי"ז עונש אלא שחטא אדה"ר באכילתו מעץ הדעת טוב ורע הביא תערובת של הטוב עם הרע במעשי האדם עצמו שאין מעשיו כולם טובים או רעים כידוע (וזהו מש"כ אין צדיק שיעשה טוב ולא יחטא, וזהו שכי' אלוקים ברא את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, וזה ענין ד' שמתו בעטו של נחש ע"ש), והתיקון היחיד שיש בזה הוא רק ע"י הפרדת הגוף מהנשמה זמן מה ע"ש. נמצא דגזירת מיתה הוא מצד רחמי השי"ת ורצונו להטיב (וכ"כ בשל"ה).

ומבואר שם עוד דע"ז ממילא נתערב הטוב והרע גם בכל העולמות כולם ונתמעטו אורם וחיותם עד כי יבא גואל ויבוער כוחות הרע מן העולם. והביאור בזה ע"ד הנ"ל דכיון דאדם הוא נשמת הכסא שהוא נשמת כל העולמות כולם, וכנגד כל מה שיש באדם יש בעולם משום שהוא נשמת כולם כנ"ל, לכן ע"י שהאדם עירב את הטוב והרע בעצמו, כמו"כ נתערב בכל העולמות כולם ונתמעט אורם וחיותם כנ"ל.

וא"כ הם הדברים מבואר היטב ענין תיקון מעוות החטא ע"י תשובה, עפ"י המבואר בספרים דענין התשובה הוא שהחוטא קובע בנפשו שהחטא לא בא ממנו בעצם כ"א במקרה ולא היה מעשה זה מרצונו אלא כעין אונס, כמש"כ ונסלח לעדת בני ישראל וכו' כי לכל העם בשגגה, וזהו כוונת הרמח"ל הנ"ל דעקירת הרצון נחשב כעקירת המעשה כעין התרת נדרים דמשוי לנדר טעות כלשון הגמ' בכ"מ.

וע"ד הנ"ל הכוונה בזה שהשב קובע בנפשו שהרע הזה שנתערב בו ע"י החטא אינו מעצמותו כלל, אלא הוא עצמו ישר כמו שבראו אלוקים כי זהו חפצו ורצונו האמיתי, וידועים ד' הרמב"ם רצונינו לעשות רצונך ורק שאור שבעיסה מעכב. וממילא מתוקן ע"ז הרס וחורבן כל העולמות שנעשה ע"י מעשיו הלא טובים, מכיון שכל כולו של ההרס הזה היה רק ע"ז שנתערב הרע עם הטוב באדם העליון שמעל הכסא, ולכן ברגע שקבע בעצמו שהוא עצמו טוב שוב נתקן אור וחיות כל העולמות כולם וחוזרים לתיקונים כאילו לא היה חטא כלל.